

Aleksandra Kujawiak

Uniwersytet Łódzki

 <https://orcid.org/0000-0001-8740-3627>

Kreatywność językowa w mediach społecznościowych (na przykładzie stron facebookowych sieci kawiarni)

W ostatnich latach komunikacja internetowa zdominowała nie tylko relacje interpersonalne, ale stała się także jedną z podstawowych form nawiązywania kontaktu z klientami. Sieć stanowi miejsce promocji konkretnych marek, produktów i usług, a dzięki wciąż zwiększającym się możliwościom dotarcia do odbiorcy pozwala na wytworzenie swoistej więzi między konsumentem a marką [Grębosz, Siuda, Szymański 2016: 7]. Budowaniu tego typu relacji z klientami sprzyja rozwój tzw. marketingu społecznościowego (*social media marketing*). Samo pojęcie *social media* oznacza „[...] narzędzia sieciowe i platformy wykorzystywane przez ludzi do wymiany opinii, spostrzeżeń, doświadczeń i poglądów między sobą” [Seda 2008: 87]. Magdalena Grębosz, Dagna Siuda i Grzegorz Szymański jako typowe przykłady mediów społecznościowych wymieniają portale, takie jak: Facebook, Instagram czy Twitter [Grębosz, Siuda, Szymański 2016: 14]. Tworzenie stron firmowych pozwala lepiej dostosować się do bieżących potrzeb rynku dzięki utrzymywaniu stałego kontaktu z odbiorcą, który komentuje i udostępnia publikowane treści. Przedstawiciele marki mogą zatem szybko reagować na potrzeby klientów poprzez modyfikowanie swojej oferty [Grębosz, Siuda, Szymański 2016: 11], a także monitorować zachowania i język grup docelowych, by dostosować swój przekaz.

Choć początkowo ideą Facebooka było ułatwienie kontaktów międzyludzkich, obecnie jest uznawany za profesjonalną platformę marketingową [Stawarz-García 2018: 93]. Większość firm posiada własne profile, za których pośrednictwem próbuje dotrzeć do grup docelowych. Nie zawsze jednak założenie konta na platformie jest równoznaczne z osiągnięciem sukcesu. Treści udostępniane na Facebooku mają charakter polisemantyczny – wykorzystują nie tylko języki i obraz, ale także dźwięk [Grębosz, Siuda, Szymański 2016: 96] i animacje, a najbardziej pożądanym jest tzw. natywny format, czyli duże zdjęcie i krótki tekst [Stawarz-García 2018: 94]. Zyskanie popularności w serwisie Facebook nie jest łatwe i wymaga profesjonalnej obsługi – w tym znajomości algorytmu Facebooka (tzw. Edge Rank), który odpowiada za to, jakie komunikaty reklamowe pojawiają się na tablicach użytkowników – oraz wiedzy o tym, jak tworzyć wpisy zachęcające internautę do skorzystania z konkretnej oferty.

Treści publikowane na portalach społecznościowych znacznie różnią się od tekstów drukowanych; ich głównym celem jest przyciągnięcie uwagi „niecierpliwego internetowego przegląдача” [Wrycza-Bekier 2013: 5]. Teksty internetowe mają być przede wszystkim funkcjonalne, czyli skłaniające internautę do podjęcia jakiegoś działania: kliknięcia, udostępnienia, subskrypcji czy wreszcie – zakupu produktu lub usługi. Joanna Wrycza-Bekier wymienia siedem cech tzw. funkcjonalnego tekstu: zwięzłość, rzeczowość, przejrzystość, czytelność, prostotę języka, hipertekstowość i konwersacyjność [Wrycza-Bekier 2013: 39]. Tekst internetowy nie może zatem ani być zbyt długi, ani zawierać zbędnych informacji, a ponadto powinien być estetyczny i w miarę możliwości napisany tzw. prostą polszczyzną¹.

Z kolei Jerzy Bralczyk wśród cech komunikatu reklamowego odnoszących się do warstwy językowej wymienia: atrakcyjność,

---

¹ W ramach badań w Pracowni Prostej Polszczyzny Uniwersytetu Wrocławskiego opracowano model tzw. *plain language*, czyli „[...] standard językowy zalecany wszystkim autorom i instytucjom piszącym teksty adresowane do masowego odbiorcy (każdy obywatel)”, <http://ppp.uni.wroc.pl/prosta-polszczyzna.html> (dostęp: 15.02.2021).

sugestywność, zrozumiałość, łatwość zapamiętywania, zwięzłość i oryginalność. Zwraca przy tym uwagę, że jeśli przekaz reklamowy ma być oryginalny, to jego twórca – w przeciwieństwie do artysty – musi pamiętać o tym, by tekst pozostał funkcjonalny i poprawny [Bralczyk 2000: 44–61]. Autorzy podręcznika *Kreatywność językowa w reklamie* podkreślają, że kreatywność językowa jest cechą charakterystyczną tekstów reklamowych, w których wykorzystuje się twórcze możliwości języka [Burska i in. 2016: 11]. Wrycza-Bekier stawia jednak tezę, że tworząc internetowe teksty reklamowe, należy z rozważą stosować gry słowne lub neologizmy, bo odbiorca, który nie tyle czyta, ile przegląda czy skanuje wzrokiem teksty, może nie poświęcić im wystarczającej uwagi [Wrycza-Bekier 2013: 120]. Jednocześnie potrzeba tworzenia krótkich i zwięzłych tekstów wymusza konieczność maksymalnego wykorzystania twórczych możliwości języka. Wrycza-Bekier opisuje 21 sposobów na pisanie krótkich tekstów w taki sposób, by natychmiast zwrócić uwagę odbiorcy, a wśród nich wyróżnia m.in. odwoływanie się do zmysłów człowieka (synestezję), stosowanie metafor, hiperboli, personifikacji, metonimii, nawiązywanie do znanych cytatów itd. [Wrycza-Bekier 2016].

Jak widać, specjaliści od komunikacji internetowej wskazują, że teksty publikowane na portalach społecznościowych powinny być przede wszystkim zwięzłe i nie mogą wymagać od internauty wnikliwej interpretacji. W przypadku tekstów reklamowych istotnymi cechami są także atrakcyjność i oryginalność, co wiąże się z koniecznością zastosowania określonych zabiegów językowych mających przyciągać uwagę odbiorcy.

Przedmiotem niniejszego artykułu będzie analiza środków językowo-stylistycznych zawartych w postach publikowanych na oficjalnych profilach trzech ogólnopolskich sieci kawiarni: Costa Coffee Poland (C), Green Caffè Nero (G) i So! Coffee (S)². Materiał badawczy pochodzi z wpisów na fanpage'ach tychże marek z lat

---

² Lokalizacja przykładów według schematu – (pierwsza litera nazwy marki – C, G lub S: data publikacji).

2019–2020. Pod uwagę wzięto nie tylko samą treść postów (w tym: pojedyncze leksemy, frazy, zdania lub fragmenty tekstu), ale także hasła reklamowe pojawiające na grafikach stanowiących część wpisów. Szczegółowe pytania badawcze dotyczyły tego, czy w tekstach internetowych – związanych i napisanych prostym językiem – są stosowane kreatywne zabiegi językowe oraz tego, jakich środków językowych używa się, aby zwrócić uwagę odbiorcy, który może poczuć się przytłoczony nadmiarem komunikatów w mediach społecznościowych.

1. Metafory

Jednym ze sposobów zwrócenia uwagi czytelnika jest tworzenie zaskakujących połączeń wyrazów o znaczeniu przenośnym, czyli metafor. Według *Słownika terminów literackich* pod redakcją Janusza Sławińskiego przenośnia (metafora) to „[...] wyrażenie, w którego obrębie następuje zamierzona przemiana znaczeń składających się na nie słów” [STL 2009: 300].

Metaforą jako zjawiskiem obecnym w codziennej komunikacji zajmowali się George Lakoff i Mark Johnson w pracy *Metafory w naszym życiu* [Lakoff, Johnson 1988]³. Na gruncie polskiego językoznawstwa najbardziej znane są publikacje Teresy Dobrzyńskiej, która analizuje przenośnie w perspektywie komunikacji językowej [Dobrzyńska 1984, 1994]. Badaczka ta definiuje metaforę jako określoną intencję nadawcy, jaką można interpretować za pomocą odpowiedniej formuły, w której podmiot wypowiedzi to tzw. X, czyli temat lub temat główny metafory, a inny przedmiot posiadający cechy, które zostają przeniesione na X-a, to tzw. Y, czy-

---

³ Do stworzonej przez nich kognitywnej teorii metafory nawiązuje Olaf Jäkel, przyjmując, że nie należy analizować pojedynczych wyrażen metaforycznych, tylko traktować je jako przykłady językowych realizacji metafor pojęciowych [Jäkel 2003: 25]. Powstają one na skutek połączenia dwóch domen pojęciowych: docelowej (X) oraz źródłowej (Y) poprzez rzutowanie, zwane także projekcją metaforyczną, zob. Lakoff [1987: 276], za: Jäkel [2003: 22].

li nośnik lub temat pomocniczy [Dobrzyńska 1994: 15]. Ponadto przenośnia – zdaniem wspomnianej badaczki – jest takim środkiem językowym, który pozwala nadawcy skutecznie wywierać wpływ na odbiorcę, narzucając mu wykreowany obraz rzeczywistości lub jakiegoś jej elementu [Dobrzyńska 1994: 137].

1.1. Metafory synestezyjne

Wśród zebranych kreatywnych środków językowych dominują metafory stanowiące przykłady zaburzeń łączliwości leksykalnej i odwołujące się do percepcji zmysłowej. Magdalena Zawisławska, autorka mikrokorpusu metafor synestezyjnych „Synamet”, każdą przenośnię, w której przynajmniej jedna z domen⁴ jest związana z percepcją zmysłową, uznaje za metaforę synestezyjną [Zawisławska 2019]⁵. To szersze ujęcie w stosunku do funkcjonującej dotychczas definicji metafory synestezyjnej, którą Danuta Buttler określa jako „[...] użycie jednej nazwy w stosunku do różnych typów percepcji zmysłowej” [Buttler 1978: 115]. W niniejszej pracy przyjęto – odwołując się do założeń Zawisławskiej – że metafora synestezyjna to każde połączenie leksykalne o znaczeniu przenośnym, w którym przynajmniej jeden z komponentów prymarnie odwołuje się do doznań zmysłowych. Wyróżniono metafory należące do pól semantycznych smaku i dotyku oraz przenośnie odnoszące się jednocześnie do kilku różnych typów percepcji zmysłowej.

---

4 Pojęcie „domeny” Zawisławska przyjmuje zgodnie z założeniami kognitywnej teorii metafory Lakoffa i Johnsona.

5 Zawisławska wyróżnia dwa typy synestezji metaforycznej: 1) metafory proste, w których określenia semantycznie związane z danym typem percepcji zostają użyte w odniesieniu do innego zmysłu, np. *jasny dźwięk*; 2) metafory złożone, w których: a) do przenośnego opisu domeny docelowej używa się kilku domen źródłowych (tzw. metafory wieloramowe); b) mamy do czynienia z rozbudowanym opisem metaforycznym (tzw. metafory narracyjne); c) dochodzi do zaburzeń zgodności semantyczno-składniowej, <http://synamet.polon.uw.edu.pl/korpus> (dostęp: 23.02.2021).

1.1.1. Metafory synestezyjne - pole semantyczne: smak

Pierwszą grupę metafor synestezyjnych stanowią przenośnie należące do pola semantycznego smaku. Ich komponentami są zarówno przymiotniki, jak i czasowniki prymarnie odnoszące się do doznań smakowych oraz wzbudzające pozytywne skojarzenia u odbiorcy. Drugą składową mogą stanowić:

- a) określenia temporalne odnoszące się do dni tygodnia lub nazw dni świątecznych, np. **ośłodzić** (*sobie*) *poniedziałek* (C: 30.11.20); *piątek* (*może być naprawdę*) **słodki** (C: 10.07.20); *weekend* (*może być jeszcze*) **słodszy** (C: 18.12.20), **słodko**-chrupiące *Mikołajki*⁶ (C: 3.12.20);
- b) inne określenia: **ośłodzić** *nastrój* (C: 22.12.19), **słodkie** *orzeźwienie* (C: 31.07.20), **słodka** *tajemnica* (C: 11.01.20); **słodka** *niespodzianka* (G: 12.12.20), **pyszna** *przerwa* (S: 17.01.20); **słodka** *promocja* (S: 10.06.20).

Wyraźna dominacja leksemów konotujących słodki smak, a więc związany z odczuwaniem przyjemności czy rozkoszy wskazuje na próbę wywarcia wpływu na odbiorcę. Jedną ze składowych metafory stanowi najczęściej nazwa, która łączy się z działalnością marketingową określoną pod względem czasu. Inne mają związek z emocjami i doznaniem psychiczno-poznawczymi (*nastrój*, *orzeźwienie*, *tajemnica*, *niespodzianka*). Nadawca odwołuje się jedynie do pozytywnych wrażeń smakowych i łączy je z doznaniem emocjonalnymi o pozytywnych konotacjach, co jest zabiegiem o charakterze perswazyjnym.

1.1.2. Metafory synestezyjne - pole semantyczne: dotyk

Drugą grupę metafor synestezyjnych stanowią przenośnie należące do pola semantycznego dotyku. Do tej grupy należą określenia związane z:

---

⁶ Ortografia oryginalna.

- a) temperaturą, np. **gorące oferty** (C: 13.12.20), **gorące życzenia** (C: 4.12.20); *Niech Cię otuli ciepła magia cynamonu, anyżu i pomarańczy [...]* (C: 20.12.20); *Niech rozgrzewa Was czar parującej Herbaty zimowej i Cydrowego czararu* (C: 16.01.20);
- b) fakturą, np. **delikatne [...]** kawy (C: 27.11.20); **aksamitna [...]** Cappuccino (G: 15.01.20), **aksamitnie teksturowane mleko** (C: 16.09.19), **aksamitne [...]** Latte po irlandzku (C: 23.11.19).

Wśród metafor odnoszących się do temperatury dominują wyrażenia z przymiotnikiem *gorący* stanowiącym określenie drugiej niepercepcyjnej składowej, np. *oferty, życzenia*. Pojawiają się także bardziej rozbudowane frazy, w których zapachowi lub smakowi napoju przypisuje się magiczne właściwości (*magia, ciepła*), dodatkowo wzmocnione przez określenia konotujące temperaturę produktu *rozgrzewać, ciepła*. Takie połączenia metaforyczne, choć nie odnoszą się wprost do konkretnego produktu – reklamowanego napoju, aktywizują w umyśle odbiorcy pozytywne skojarzenia z nim związane.

W zebranych materiale pojawiają się również metafory synestezyjne, w których jedną ze składowych stanowi określenie odwołujące się do faktury/konsystencji napoju i wywołujące pozytywne skojarzenia, np. *delikatne (kawy), aksamitnie teksturowane (mleko), aksamitna (Cappuccino)*.

1.1.3. Metafory synestezyjne należące do pól semantycznych różnych zmysłów

Kolejną grupę stanowią metafory, w których pojawiają się określenia nawiązujące jednocześnie do różnych typów doznań zmysłowych, np.:

- **słodki i gorący czas** (C: 4.09.20);
- **aromatyczny i smaczny moment** (C: 16.01.20);
- **święta [...]** **gorące, słodkie i aromatyczne** (C: 24.12.20);
- **gorąco i słodko pozdrawiamy** (C: 21.01.20)⁷.

⁷ Te przykłady można zaliczyć do wspomnianych wcześniej metafor wieloramowych – domena docelowa zostaje opisana za pomocą kilku domen źródłowych [<http://synamet.polon.uw.edu.pl/korpus>, dostęp:

Użyte w tych przykładach leksemy odwołujące się do doznań zmysłowych – *słodki, smaczny, gorący i aromatyczny* – na płaszczyźnie dosłownej mogą odnosić się do produktów oferowanych przez kawiarnie. W powyższych przykładach stanowią jednak określenia elementów rzeczywistości prymarnie niezwiązanych z percepcją zmysłową, np. terminów temporalnych, takich jak *dzień, moment i czas*.

Za pomocą metafor synestezyjnych podejmuje się zatem grę z odbiorcą, przenosząc pożądane przez niego cechy produktów – napojów czy dań – na inne elementy rzeczywistości. Takie metafory pełnią funkcję perswazyjną – mają przekonać potencjalnego klienta o tym, że skorzystanie z oferty przyniesie mu radość i satysfakcję; pozwoli przyjemnie spędzić czas.

Wśród metafor synestezyjnych rzadziej pojawiają się przenośnie odwołujące się do doznań wzrokowych. Percepcja wzrokowa nie jest tak silnie semantycznie powiązana z tematyką analizowanych treści, jak smak stanowiący jedną z głównych cech reklamowanych produktów. W zebranych materiale pojawiają się metafory, w których kiedy jedną ze składowych jest wzrok, drugą stanowi smak, np. **Smak nabiera barw** (C: 22.07.20) czy **Słodko Cię znowu widzieć!** (C: 25.06.20). W pierwszym przykładzie *smak* opisuje się za pomocą określeń związanych z percepcją wzrokową: *nabiera barw*. W drugim – podstawową składową znaczenia metafory stanowi czasownik *widzieć* dookreślony za pomocą leksemy *słodko* konotującego pozytywne skojarzenia i odwołującego się do cech produktów, które oferuje kawiarnia.

Często w tekstach trudność sprawia odróżnienie, które cechy odnoszą się bezpośrednio do smaku, a które do zapachu, np.

Czarna z żurawiną, rozmarynem i pomarańczą czy zielona z cytryną, jabłkiem i cynamonem? Każda rozgrzeje Cię miodowo-imbrowo tej jesieni! (C: 6.10.20).

23.02.2021]. *Słodki i gorący czas* (C: 4.09.20) – domeny źródłowe: smak i dotyk. *Aromatyczny i smaczny moment* (C: 16.01.20) – domeny źródłowe: zapach i smak. *Święta [...] gorące, słodkie i aromatyczne* (C: 24.12.20) – domeny źródłowe: dotyk, smak i zapach. *Gorąco i słodko pozdrawiamy* (C: 21.01.20) – domeny źródłowe: dotyk i smak.

W opisie oferowanego produktu – herbaty – pojawiły się leksemy odwołujące się do wrażeń dotykowych (*rozgrzeje*) oraz smakowych lub węchowych (*miodowo-imbrowo*). Ze względu na dwojakie znaczenie metaforyczne tego typu przenośni w zebranych materiale odnotowano niewiele przykładów metafor jednoznacznie nawiązujących do doznań związanych z węchem, np. *Zaczyna pachnieć świętami...* (G: 25.11.20).

1.2. Personifikacja

Według cytowanego już *Słownika terminów literackich* personifikacja⁸ to „[...] przedstawienie tworów nieożywionych, zjawisk natury i kosmosu, zwierząt, roślin, a zwłaszcza pojęć abstrakcyjnych jako działających lub przemawiających postaci ludzkich” [STL 2009: 381].

W analizowanym materiale widać tendencję do przedstawiania oferowanych produktów – kaw, herbat, deserów – jako osób, w których towarzystwie można miło spędzić czas, np.:

- [...] *rozgrzej się w towarzystwie Herbaty zimowej ze słodką żurawiną* (C: 8.11.20);
- *Pakowanie świątecznych prezentów... Najlepiej w towarzystwie dobrej kawy...* (G: 22.12.20);
- *Popołudnie, na które zasługujesz. Od dziś w towarzystwie latte kasztanowo-porzeczkowej oraz tortu kasztanowego z konfiturą porzeczkową* (G: 23.09.20);
- *Piękna złota jesień? Tak, w Costa Coffee! Spędź ją w towarzystwie tarty wiśniowej, przykrytej delikatną kruszonką oraz otuloną płatkami migdałów i pysznym Caramel Macchiato!* (C: 25.10.19);
- [...] *Nasze świąteczne kubki wraz z pyszną kawą na wynos będą Ci towarzyszyć w każdej podróży* ☕ [...] (S: 9.12.20).

---

⁸ Zgodnie z konceptualną teorią metafory Lakoffa i Johnsona personifikacja jest zaliczana do metafor ontologicznych, które polegają na tym, że „[...] przedmiot fizyczny określany jest jako osoba” [Lakoff, Johnson 1988: 56].

O produktach, które są dostępne tylko sezonowo również pisze się, tak jak o przyjaciółach, którzy powracają po długiej nieobecności:

- *Kto na nią czekał, ten się doczekał 😊 **Jeżynowa Latte wróciła**. I to w wielkim wydaniu (G: 29.11.19);*
- *Nasza jeżynowa latte **powróciła** i to w dużym wydaniu! **Towarzystwą jej latte tiramisu oraz mocha z białą czekoladą i czereśnią** (G: 23.11.20).*

Ponadto kawie, która jest podstawowym produktem serwowanym w kawiarniach, przypisuje się wykonywanie czynności charakterystycznych dla człowieka, np.:

- *[...] Kawa w świątecznym kubku **poleca się** ☕🍰 (S: 17.12.20);*
- *Kawa **prawdę Ci powie...** (G: 31.10.19);*
- *Kawa **jest kobietą** (G: 27.10.20) [screen].*

1.3. Hiperbole

W treści wpisów publikowanych na fanpage'ach kawiarni znajdują się także hiperbole, które polegają na wyolbrzymieniu pewnych cech danego zjawiska [STL 2009: 197]. Halina Kurkowska i Stanisław Skorupka w *Stylistyce polskiej* zaliczają hiperbolę do metafor, w których „dominują pierwiastki przesady” oraz stosuje się intensywniejsze środki wyrazu, by uzyskać efekt wyolbrzymienia [Kurkowska, Skorupka 2001: 200]; tę właśnie definicję przyjęto na potrzeby niniejszej pracy. Beata Grochala, badając językowe wykładniki hiperbolizacji m.in. w marketingu ekonomicznym, wskazała na istnienie dwóch grup środków: morfologicznych (stopień najwyższy przymiotników i przysłówków, prefiksoidy hiper-, super-, mega-) i leksykalnych (frazologizmy, przymiotniki wyolbrzymiające walory produktów) [Grochala 2008: 414–415]. W analizowanych wpisach pojawiły się przede wszystkim przykłady reprezentujące tę drugą grupę – leksemy wyolbrzymiające walory produktu, ukazujące go jako idealny, perfekcyjny:

- *(cieszyć się) **perfekcyjną kawą** (C: 24.09.19);*
- ***Perfekcja** to nasze drugie imię 😊 **Idealnie** zaparzone cortissimo (C: 16.09.19);*

- *Obietnica **perfekcji** (w Twoim kubku na wynos!) [...]* (C: 15.09.19);
- *[...] **perfekcyjnie pyszna kawa** (C: 15.09.19);*
- ***filiżanka perfekcji** (C: 14.09.19).*

Kawa została ukazana jako idealny napój o perfekcyjnym smaku. Tego typu idealizacja jest typowym zabiegiem stosowanym w reklamach, w których wyolbrzymia się cechy pozytywne produktu z jednoczesnym pominięciem tych negatywnych. Jak zauważa Piotr Michałowski, celem nadawcy w reklamach jest bowiem „[...] wywyższenie maksymalne i bezwzględne, zakładające wyłączność i wykluczenie rywalizacji, wytworzenie wokół przedmiotu bezpiecznej pustki” [Michałowski 2003: 223]. Powyższe określenia (takie jak *perfekcyjna kawa* czy *filiżanka perfekcji*) mają zatem przekonać odbiorcę, że napój serwowany w konkretnym lokalu jest wyjątkowy, niepowtarzalny.

Pojawiają się także epitety metaforyczne nawiązujące do topiki magii i noszące znamiona amplifikacji, np. *magia cynamonu, anyżu i pomarańczy* (C: 20.12.20), *magiczne Latte* (C: 6.11.19) czy *magiczne Toffee Nut Latte* (C: 14.11.19). Aby podkreślić walory produktu, do przymiotnikowych epitetów dodaje się utworzone od nich przysłówki, np. *Jest pyszno pyszne i delikatnie delikatne* (C: 29.01.20).

Rzadziej hiperbolizacji służą środki morfologiczne. Są to przede wszystkim zwielokrotniające daną cechę przedrostki typu prze-, np. *Przesłodkie, przepyszne [...]* *Toffee Nut Latte* (C: 14.11.19), lub powtórzenia liter, np. *Przeeeeśooooodkieeee toffee* (C: 14.11.19). Tego typu zabiegi pełnią funkcję ekspresywną – mają wywołać u odbiorcy pozytywne emocje, które skłonią go do zakupu produktu.

2. Modyfikacje frazeologizmów i przysłów

Kolejna grupa środków to innowacje modyfikujące frazeologizmy, które zgodnie z definicją Stanisława Bąby stanowią „[...] naruszenie ustabilizowanej struktury frazeologizmu – jego płaszczyzny

leksykalnej i gramatycznej” [Bąba 1986: 22]. Ze względu na to, w jaki sposób modyfikuje się związki frazeologiczne Bąba wyróżnia kilka typów innowacji modyfikujących: a) skracające – polegające na usunięciu jednego lub kilku komponentów; b) rozwijające – tworzone poprzez dodanie nowego komponentu; c) wymieniające – powstające wskutek wymiany komponentu na inny, który nadawcy wydaje się bardziej odpowiedni; d) kontaminujące – tworzone poprzez skrzyżowanie dwóch frazeologizmów; e) regulujące – zmiany w obrębie kategorii liczby, strony, aspektu, postaci słowotwórczej lub schematu składniowego [Bąba 1986: 24–29]. Poniższa tabela zawiera przykłady tego typu innowacji modyfikujących zestawione ze słownikową postacią frazeologizmu lub przysłowia odnotowaną w *Wielkim słowniku frazeologicznym PWN z przysłowiami* [WSF PWN 2011].

Tabela 1. Innowacje modyfikujące

Próbka analizowanego materiału (lokalizacja)	Frazeologizm/przysłowie*	Typ innowacji modyfikującej
Viva Vanilla wiosnę Wam czyni? (C: 4.03.20)	Jedna jaskółka wiosną nie czyni [WSF: 149]	wymieniająca, regulująca
Kto rano wstaje... ten może napić się u nas kawy, podziwiając piękny wschód słońca [...] (G: 28.09.20)	Kto rano wstaje, temu Pan Bóg daje [WSF: 436]	wymieniająca, rozwijająca
Przyjemności chodzą parami (G: 29.08.20)	Nieszczęścia chodzą parami [WSF: 281]	wymieniająca
[...] Co dwie kawy mrożone , to nie jedna (G: 10.07.20)	Co dwie głowy , to nie jedna [WSF: 119]	wymieniająca
Ziarnko do ziarnka i zbierze się kawka (C: 21.05.20)	Ziarnko do ziarnka, a zbierze się miarka [WSF: 688]	wymieniająca
Smaczny orzech do zgryzienia (C: 12.19)	twardy orzech do zgryzienia [WSF: 327]	wymieniająca
Wszystkie expressowe drogi do kawy... Prowadzą do Costa Express! (C: 24.10.20)	Wszystkie drogi prowadzą do Rzymu [WSF: 82]	rozwijająca, wymieniająca

* Lokalizacja według schematu: WSF, numer strony

Źródło: opracowanie własne.

W zebranym materiale dominują modyfikacje wymieniające, w których najczęściej dochodzi do wymiany elementu składowego frazeologizmu lub przysłowia na inny komponent związany bezpośrednio z oferowanymi produktami, np. *Viva Vanilla* zamiast *ja-skółki*, *kawa* zamiast *głowy*, *kawka* zamiast *miarki*, *smaczny* zamiast *twardego*, *kawa* zamiast *Rzymu*. Rzadziej rozszerza się skład leksykalny przysłowia, np. *Kto rano wstaje... ten może napić się u nas kawy, podziwiając piękny wschód słońca* (G: 28.09.20) zamiast: *Kto rano wstaje, temu Pan Bóg daje* [WSF: 436]. Wszelkie modyfikacje służą temu, aby poprzez zmianę powszechnie utrwalonych w języku połączeń wyrazowych, nawiązać do cech charakterystycznych oferty, zwracając tym samym uwagę odbiorcy na konkretny produkt.

3. Nawiązania intertekstualne

W analizowanym materiale nie brakuje także nawiązań intertekstualnych, czyli odniesień do innych tekstów kultury. Termin „intertekstualność” wprowadziła w 1969 r. Julia Kristeva, która tym pojęciem określała wszelkie relacje tekstów z innymi utworami stanowiące efekt świadomych zabiegów ze strony nadawcy [Zdunkiewicz-Jedynak 2013: 189]. Odbiorca komunikatu reklamowego powinien zatem posiadać odpowiednie kompetencje, by odnaleźć powiązanie między treścią posta czy sloganu reklamowego a tekstem oryginalnym, który może stanowić np. tytuł lub fragment utworu literackiego, muzycznego lub filmowego. Wpisy na fanpage'ach najczęściej odwoływały się do sfery muzyki, a dokładniej: do powszechnie znanych utworów muzycznych z różnych dekad, np.:

- *Lato, lato czeka na Was w SO! COFFEE!* 🌞🍷📺 (S: 12.08.20)
  - do tytułu piosenki Haliny Kunickiej *Lato, lato, lato czeka*;
- *Jingle beans* (C: 1.12.19) – do tytułu znanej anglojęzycznej piosenki świątecznej *Jingle Bells*;
- *Pokochasz je jak... Latte po irlandzku* (C: 23.11.19) – do tekstu piosenki zespołu Kobranocka *Kocham Cię jak Irlandię*;
- *SO! mój rozmarynie!* (S: 14.11.19) – do tytułu pieśni patriotycznej *O mój rozmarynie*.

Za każdym razem odwołanie dotyczy utworu, którego tematyka w jakiś sposób jest związana ze specyfiką oferowanego produktu, np. w reklamie mrożonych napojów zacytowano fragment znanej piosenki o lecie, latte po irlandzku przywodzi skojarzenia ze znaną piosenką *Kocham Cię jak Irlandię*, a nawiązanie do tytułu pieśni patriotycznej *O mój rozmarynie* pojawia się w reklamie naparu grejpsfrutowo-rozmarynowego. Interującym przykładem jest również przekształcenie tytułu znanego utworu świątecznego *Jingle Bells*, w którym angielski wyraz *bells* oznaczający ‘dzwonki’ zastąpiono podobnym brzmieniowo słowem *beans*, czyli ‘ziarna’, nawiązującym tematycznie do profilu firmy.

4. Polisemia i homonimia

W niektórych postach wykorzystano wieloznaczność wyrazów (polisemię) bądź identyczne brzmienie dwóch różnych wyrazów o innej pisowni (homonimie fonetyczną). Pierwszy zabieg opiera się na aktualizacji różnych znaczeń tego samego wyrazu, np. kubki (jako naczynia i receptory smakowe):

- *Magiczne **kubki** smakowe* (C: 6.11.19) (treść wpisu obejmowała także grafikę przedstawiającą projekt nowych kubków);
- *Expressowo wypełniamy Wasze **kubki** smakowe* (C: 10.10.20).

Obydwa warianty znaczeniowe są aktywowane w umyśle odbiorców z jednej strony przez kontekst – reklama dotyczy napoju, z drugiej – przez zdjęcie przedstawiające kubki z kawą. Innym razem podejmuje się grę z odbiorcą, wykorzystując wyrazy, które identycznie brzmią, ale mają inną pisownię, np. *chai* (nazwa kawy) i *czaić się* (czasownik potoczny):

- *Nie **CHAI** się, tylko spróbuj naszych pysznych **CHAI** Coffee Latte* (C: 19.10.19);
- *Tu **CHAI** się złota jesień* (C: 9.09.20);
- *Co tu się **chai**? Tu **chai** się smak* (C: 9.09.20).

Dzięki zjawisku homonimii zestawiono ze sobą dwa dotychczas zupełnie odległe znaczeniowo wyrazy, co może wywołać efekt zaskoczenia u odbiorcy – rozbawić go i/lub skłonić do poszukiwania własnej interpretacji.

5. Środki graficzne

Autorzy *Kreatywności językowej w reklamie* do kreatywnych sposobów wykorzystania języka zaliczają także środki graficzne, takie jak: nawiasy i cudzysłowy, wersaliki, dekompozycję, oryginalne zestawienia słowa/tekstu z obrazem [Burska i in. 2016: 145–157].

W postach publikowanych na stronach facebookowych sieci kawiarni najczęściej stosowanym zabiegiem jest użycie wielkich liter w celu wyróżnienia w obrębie wyrazu zapisanego minuskułami innego leksemu – nazwy napoju serwowanego w lokalu:

- *Druga kawa Costa za -50%. **LATTE**m z rabatem* (C: 8.08.20);
- *Z tęsknoty za **LATTE**m* (C: 24.06.20);
- ***ObCHAI**Heś już żółwika, tukana i tygrysa? [...]* (C: 14.10.20);
- *Zrób **obCHAI**kę!* (C: 14.10.20);
- ***Nadzw**ychAI~~nie~~ przyprawione* (C: 19.10.19).

Innym stosowanym w analizowanych reklamach środkiem graficznym, który może także łączyć się z użyciem wersalików jest dekompozycja. Zabieg ten polega na dzieleniu wyrazów w taki sposób, żeby wydobyć z nich nowy sens, np. za pomocą wspomnianych wcześniej wielkich liter, ale także dywizu lub spacji, np.:

- *Stęskniliście się za **Latte-m**? [...]* (C: 24.07.20);
- *Zaplanuj przyjemność na długi **ŁYK**END* (C: 11.06.20);
- *Na **cOFFICE-jalny** powrót do pracy* (C: 15.06.20).

Szczególnie interesujący jest przykład ostatni, w którym zastosowano majuskułę i dywiz, by wyróżnić angielski wyraz *office* ('biuro'), przed którym znajduje się angielska litera „c”, co nadaje temu połączeniu brzmienie podobne do angielskiego wyrazu *coffee* ('kawa'). Całość wraz z polską końcówką *-jalny* tworzy hybrydę wywołującą u odbiorcy wiele skojarzeń. Powrót do biura ma być równoznaczny z powrotem do starych nawyków, być może przerw kawowych spędzanych w jednym z lokali sieci. Może też przywodzić na myśl „oficjalny powrót do pracy” po przerwie wynikającej z wprowadzenia obostrzeń z powodu pandemii. Ten przykład pokazuje, że środki graficzne mogą przyciągać uwagę klientów, a poprzez kondensację znaczeń sprawiają, że wiele interpretacji staje się możliwych, co pozwala odbiorcy na podjęcie gry językowej.

6. Podsumowanie

Analiza treści publikowanych na facebookowych stronach sieci kawiarni Costa Coffee Poland, Green Caffè Nero i So! Coffee wykazała, że twórcze sposoby wykorzystania języka w mediach społecznościowych są analogiczne do tych stosowanych w reklamie telewizyjnej, radiowej czy prasowej. Wielość komunikatów, jakie docierają do internauty, sprawia jednak, że o wiele trudniej zwrócić jego uwagę oryginalnym, twórczym zabiegiem językowym niż przykuć uwagę czytelnika (w tekście drukowanym) bądź słuchacza (w mówionym).

Dorota Zdunkiewicz-Jedynak zauważa, że tworzywo reklam często stanowią metafory [Zdunkiewicz-Jedynak 2013: 174]. Dominują one także wśród środków językowych w analizowanym materiale. W obrębie metafor wyróżniono trzy grupy reprezentujące poszczególne rodzaje przenośni: metafory synestezyjne, personifikacje i hiperbole. Odnotowano także modyfikacje frazeologizmów i przysłów, nawiązania intertekstualne, przykłady wyzyskania wieloznaczności wyrazów (polisemii) lub podobieństw w zakresie ich brzmienia (homonimy) oraz środki graficzne.

Treści publikowane na portalach społecznościowych w celach marketingowych, oprócz pełnienia funkcji informacyjnej, stanowią przede wszystkim narzędzie perswazji. Zastosowane w nich środki językowe mają za zadanie wpłynąć na atrakcyjność przekazu, przyciągnąć i zatrzymać uwagę odbiorcy. Treść postów dotyczy oferowanych produktów, głównie kaw, herbat i deserów, odnosząc się jedynie do ich walorów, takich jak: słodki smak, odpowiednia temperatura czy konsystencja. Metafory synestezyjne nawiązujące do doznań zmysłowych służą kreowaniu obrazu przyjemności, rozkoszy, a więc odwołują się do wartości hedonistycznych. Ponadto pożądane cechy produktów są przenoszone na inne elementy rzeczywistości, takie jak określenia związane z czasem (*słodki i gorący czas, osłodzić poniedziałek, słodszy weekend*). Z kolei personifikacja w opisach oferowanych produktów i ukazywanie ich jako towarzyszy lub przyjaciół mają sprawić, żeby odbiorca traktował wizytę

w lokalu jak spotkanie z przyjaciółmi, sposób na miłe i przyjemne spędzenie czasu. Hiperbola wyolbrzymia zalety produktu, ukazuje sposób parzenia kawy jako perfekcyjny, a sam napój jako idealny. Wszystko to służy wyróżnieniu produktów na tle innych serwowanych przez konkurencję, kreowaniu wrażenia wyjątkowości oferty.

W innowacjach modyfikujących frazeologizmy i nawiązaniach intertekstualnych są wykorzystywane połączenia wyrazowe czy frazy zakorzenione w świadomości odbiorcy. Zmiany dokonane w ich obrębie mają zachęcić odbiorcę do podjęcia gry z nadawcą, sprawić, by podjął wyzwanie i poszukał ukrytych w przekazie sensów. Ponadto modyfikowane cytaty czy tytuły utworów łączą się tematycznie z ofertą, co sprawia, że odbiorca odczytuje dany komunikat jako trafny i twórczy sposób wykorzystania języka. Bralczyk zwraca także uwagę, że stosowanie powszechnie znanych cytatów, przysłów czy frazeologizmów i ich modyfikacji czyni komunikat reklamowy bardziej atrakcyjnym w oczach odbiorcy, dla którego godne uwagi będzie to, co znane i bliskie [Bralczyk 2000: 46].

Specyfika medium zmusza twórców do tworzenia krótkich i zwięzłych komunikatów, które jednocześnie powinny być atrakcyjne i oryginalne. Zdarza się, że w jednym krótkim poście stosuje się kilka różnych zabiegów językowych (*cOFFICE-jalny*, *ŁYK END*). Wielość zastosowanych środków pokazuje, że można mówić o twórczym wykorzystaniu języka nawet w krótkich tekstach, w których konieczność kondensacji treści nie ogranicza nadawcy, a wręcz przeciwnie – zmusza go do poszukiwania bardziej oryginalnych środków wyrazu. Zasób stosowanych środków jest jednak ograniczony – powtarzane są podobne schematy, a zabiegi językowe nie wymagają od odbiorcy wnikliwej interpretacji, mimo że twórcy przekazów starają się, aby ich komunikaty zwracały jego uwagę; muszą one być zrozumiałe i czytelne dla szerokiego grona odbiorców. Zmusza to nadawców do używania różnorodnych, ale prostych w odbiorze środków językowych, które mają pełnić nie tylko funkcję kreatywną, ale także ekspresywną i ludyczną, czyli wzbudzać pozytywne skojarzenia u odbiorcy, bawić go i zachęcać do podjęcia gry językowej.

Bibliografia

- Bąba S. [1986], *Twardy orzech do zgryzienia czyli o poprawności frazeologicznej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- Bralczyk J. [2000], *Język na sprzedaż*, Oficyna Wydawnicza Branta, Warszawa–Bydgoszcz.
- Burska K., Cieśla B., Jachimowska K., Kudra B. [2016], *Kreatywność językowa w reklamie. Podręcznik nie tylko dla specjalistów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Buttler D. [1978], *Rozwój semantyczny wyrazów polskich*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Dobrzyńska T. [1984], *Metafora*, [w:] M.R. Mayenowa (red.), *Poetyka. Zarys encyklopedyczny. Dział II, z. 4*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław.
- Dobrzyńska T. [1994], *Mówiąc przenośnie... studia o metaforze*, Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN, Warszawa.
- Grębosz M., Siuda D., Szymański G. [2016], *Social Media Marketing*, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź.
- Grochala B. [2008], *Hiperbolizacja jako narzędzie marketingowe*, [w:] K. Michalewski (red.), *Język w marketingu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Jäkel O. [2003], *Metafory w abstrakcyjnych domenach dyskursu*, Wydawnictwo Universitas, Kraków.
- Kurkowska H., Skorupka S. [2001], *Stylistyka polska. Zarys*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Lakoff G., Johnson M. [1988], *Metafory w naszym życiu*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Michałowski P. [2003], *Hiperbola w reklamie i panegiryku*, „Napis. Pismo poświęcone literaturze okolicznościowej i użytkowej”, nr 9, s. 219–228.
- Seda C. [2008], *Sprzedaż online*, Wydawnictwo Helion, Gliwice.
- Stawarz-García B. [2018], *Content marketing i social media. Jak przyciągnąć klientów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- STL – *Słownik terminów literackich* [2009], J. Sławiński (red.), Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

- Synamet* – mikrokorpus metafor synestezyjnych, <http://synamet.uw.edu.pl/>
(dostęp: 3.05.2021).
- Wrycza-Bekier J. [2013], *Webwriting. Profesjonalne tworzenie tekstów dla Internetu*, Wydawnictwo Helion, Gliwice.
- Wrycza-Bekier J. [2016], *Fast text. Jak pisać krótkie teksty, które błyskawicznie przyciągną uwagę*, Wydawnictwo Helion, Gliwice.
- WSF PWN – *Wielki słownik frazeologiczny z przysłowiami PWN* [2012], A. Kłosińska, E. Sobol, A. Stankiewicz (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Zawisławska Magdalena M. [2019], *Metaphor and Senses: The Synamet Corpus: A Polish Resource for Synesthetic Metaphors*, Peter Lang, Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Warszawa–Wien.
- Zdunkiewicz-Jedynak D. [2013], *Wykłady ze stylistyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.